

Копирајт 2

ПОШТАРИНА ПЛАЊЕНА У ГОТОВУ

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК



1

1961

БЕОГРАД

ЗА СИСТЕМАТСКО УТВРЂИВАЊЕ НАШЕ КЊИЖЕВНЕ АКЦЕНТУАЦИЈЕ

Познато је да је први правописни приручник који је у нас обратио пажњу и на акцентацију — *Правопис српскохрватског књижевног језика* проф. А. Б е л и ћ а (Београд 1950/52). Значај акценатске обраде у овоме дѣлу пре свега је у томе што су показане код сваке речи где је потребно све акценатске промене у парадигми. Разуме се да и за акценат вреди обавештење дато на стр. 123 — да се послу приступало из перспективе београдскога књижевног центра. А такође се разуме и то да је и у Белићеву Правопису у основи Вукова и Даничићева акцентуација.

Међутим, сматрамо изванредно значајном ову констатацију коју је проф. Белић дао у уводним напоменама пред Речником и регистром: „ . . . једне акцентуације коначно утврђене ми још немамо. До данас је владала акцентуација изнесена у Вуковим делима онако како ју је обрадио Даничић. Па и данас се она не може у многоме изменити. Најважнија би измена морала бити о дужинама на крају речи, нарочито у отвореним слоговима које се обично скраћују. Али и оне се не скраћују свугде и не свугде потпуно. Зато је и то остављено неизмењено. Само онда када се какав акценат императивно наметао, а он је отступао од Вукова-Даничићева, он је стављан на прво место, а Вуков-Даничићев стављан је у заграду. То је било у мањем броју случајева; иначе се акценат, нарочито онај који се укоренио у београдским књижевним круговима, стављао или као напоредни или се стављао као спореднији (у заграде). Тамо где није било обележених до сада акцената, акценат је стављан према данашњем изговору речи до којег се могло доћи“ (о.с. 123—124).

Ова је констатација значајна пре свега зато што је дата у дѣлу које читаоцу првенствено служи као саветник. Белић оправдано није сматрао да ће његов Правопис ишта изгубити од свога високог ауторитета ако истакне да „једне акцентуације коначно утврђене ми још немамо“.

Управо због тога ова је констатација значајна и у још једном правцу. Неопходно је да је наши научници схвате као п о з и в да се приступи систематском утврђивању српскохрватске књижевне акцентуације. Колико је данас потребно имати тачно фиксирану књижевну акцентуацију, нека покаже ова околност: за израду доброг речника српскохрватскога књижевног језика поуздан акценатски материјал неоп-

ходан је готово исто толико колико и добри примери за илустрацију значења појединих речи.

Међутим, посао око утврђивања наше књижевне акцентуације није лак. Како се он најефикасније може извести?

Добро је познато колико је наш књижевни језик у целини заснован на народном језику. У његовој су основици говори са простране територије са четвороакценатском системом и новим облицима деклинације. Но, разуме се, да сама чињеница што неки говори имају четвороакценатску систему, не значи да се они акценатски поклапају у свему до последњег детаља. Напротив, разлика има како у лексичком акценту (нпр. *мајсиџорица* - *мајсиџрица* итд.), тако и у парадигми (именице, придеви, глаголи итд.). (Као што и Белић истиче, посебан је и проблем постацентских дужина). И управо се зато и не може у овом моменту тачно фиксирати књижевна акцентуација: она мора почивати на ситуацији у народним говорима, а та ситуација није у целини позната. Нису, наиме, испитани (ни акценатски, а ни у другом правцу) сви они говори који су релевантни за књижевну акцентуацију.

Значи — треба најпре испитати терен. Да би се што пре добио материјал неопходан за утврђивање књижевне акцентуације, најбоље је испитати оне говоре који имају четвороакценатску систему (шумадијско-војвођански, источнохерцеговачки, икавске четвороакценатске говоре).

Разуме се да је цео овај посао и хитан. Зато треба економисати и са временом. А то значи да, с обзиром на релативно мали број стручњака којима се може поверити теренско испитивање, број места у којима би се испитивао акценат треба да буде смањен до рационално најмање мере. Ја сматрам да је довољно одредити двадесет таквих места (пунктова) у дијалектима које сам поменуо.

Са добро израђеним акцентским квестионаром који би садржао и питања о парадигматском и питања о лексичком акценту, добар би стручњак за 30 дана могао скупити сва потребна обавештења у једном таквом пункту. Ако би се теренски рад обављао у два летња месеца (јулу и августу), пет поузданих стручњака скупили би за две године материјал из целе области. Како би остали месеци били апсолутно довољни да се материјал среди, у року од две године имали бисмо израђених двадесет студија на основу којих би се онда врло лако могла утврдити књижевна акцентуација.

У Југословенском комитету за дијалектолошке атласе израђен је парадигматски акценатски упитник за штокавски дијалекат. За лексичка акцентска питања мислим да одлично може послужити Правописни речник који су израдили Матица српска и Матица хрватска. Јасно је да се наша наука налази у могућности да већ 1961. године приступи пословима око утврђивања наше књижевне акцентуације (онако како је горе предложено). Када се зна како наша народна заједница свестрано материјално помаже културни развитак, јасно је зашто смо оптимисти.